

Szép szülőföldje nem hallotta többé: Granada, Granada, óh drága Granadám!

Ő beleveszett az alkonyati csöndbe. Tiszta könnycsepp a lehatlantó napban.

S az élet uj és uj dalokat költött... Ne bánkódjunk értük, cimborák.

Ne bánkódjunk, ne bánkódjunk... Ne bánkódjunk, cimborák... Granada, Granada, óh drága Granadám!

A Z Ú T D R I U S F E L É . . .

Irta: RAMON J. SENDER

A Korunk szeptemberi számában egy rövid jegyzetben (Ramon I. Sender 755. o.) már beszámoltunk a mai Spanyolország egyik legkiválóbb írójáról. A következőkben Ramon I. Sender Mágnes című regényének egy önálló részletét mutatjuk be. A Mágnes a spanyolokra súlyos vereséggel végződő spanyol-marokkói háború keretében (1921) a spanyol reménytelenség és hallgatás, a spanyol nihilizmus, a spanyol mult regénye. (A szerk.)

A hirtelen közeli zajra készenlétbe helyezi a fegyverét. Már nem fél. Gépiesen cselekszik. Tíz lépés távolságban egy fehér kutyát lát, amint hirtelen megáll, mozdulatlanul s azután megfordítja a fejét, amelyben két duzzadt, vörös szem bujik meg. Bozontos, véres testének sovány körvonalai belerajzolódnak a levegőbe. A kutya szemeiből dühöt és reménytelenséget olvas ki Viance. Az ördög jelenéseire gondol, amiről gyermekkorában a faluban beszéltek s a meglepetése kíváncsisággá változik át. A kutya közelebb jön, de nem egyenest, hanem diagonális vonalban s nagyon lassan. Viance felkap egy követ, ráakar a kutyára kiáltani, a hangja azonban nem engedelmeskedik. Kirántja a kardját és vár. Az árok felől mintha valami tömeg lármája zúgna. A kutya egy pillanatra figyel s egy kupacra ugrik. Viance felemelkedik, menekülni, védekezni akar, megkísérli a járásit, nem tud, de a tömeg lármáját már maga fölött hallja. Ezek a miéink, az annuali csapatok! Jön a teherautó a vízzel s talán egy kórház! Tényleg közelednek. Egy tiszt és egy őrmester jelennek meg az élen.

— Parancsára! Parancsára! Én... parancsára!

— Mit beszélsz?

Az őrmester felemeli magához és hívja. A katonák sápadtak és olyanok, mint a kísértetek.

— Vized! Van vized?

Egy katona tábori kulcsot nyújt át neki s csak miután az utolsó cseppig kiürítette, eszmél rá, hogy ismét vizeletet ivott. Ezek a San Fernando ezred katonái.

— Ah, te 42-es vagy? — kérdezi az egyik.

— Igen. Annualba megyek, ugye nincs messze?

— Ördögbe, Annual már nem a miénk. Silvestre tábornok golyót röpített az agyába s akik a 42-esekből megmaradtak, egy csoportban elvonultak, hogy a sebesültek elszállítását biztosítsák. De egyetlen egy se maradt közülük életben. Drius előtt meg sem állunk... Ide három századdal érkezünk.

Viance megfordul. Csak hatvan embert lát... Három század!? Három század... Igen, de...

A szó elakad a száján, mert a folyadék egy része, amit ivott felökrendezik a torkán. Csöpp szürke cseppekben hideg veriték ül csapzott halántékára. Elindul s az emberek szinte maguk előtt tolják, annyira körülvétték minden oldalról. A kis csapat emberi végtagokon, holttesteken vánszorog tovább a pestises por s a kék döglegyek fellege alatt. Távolról valami kürt sir, szomorúan, a granadai népdalok mélabujával.

Igen, ez az ut visz Drius felé... A nap állása szerint már nem lehet messze dél. Tegnap, igen, tegnap történt, éjfél után. A síkságon... Azután egy árokba esett... Talán megsebesült. Hogy is tudott annyi ideje gyalogolni? Ó, a szomjúság, mindegyre a szomjúság! És a marokkóiak? Hol vannak a marokkóiak? Ezek a helységek évszázadok óta elhagyatottak. Itt lent fekszik N. hadnagy, egész meztelenül. Kissé távolabb, jobbra harminc holttest fekszik, közel az uthoz három öszvér, a testüket gépfegyvergolyók szaggatták föl, nyolc vagy tíz üres összetört munición láda, egy elégett kocsi maradványai. Ez a síkság valami csillagzaton nyulik el, ami nem a miénk, valami halott csillagon, amit a furiák vagy az Apokalipszis lovasai látogattak meg. Végtelen halotti csend, határtalan, amely egész az eredetig megy vissza és a legvégsőig nyúl. Fehér föld, ritkán egy-egy száraz bokor, a síkságot ezer vigasztalan ut szeli keresztül. Halott marokkóiak, halott spanyolok, ezer visszhang nélkül maradt hang jajgatása, darabokra szaggatva.. A magányosság felkiált a naphoz: „Te elmegy nyugtra, én megyek keletre s a végén ismét találkozunk a boldogtalanságunkban.” A lég legkisebb rezzenése, egyetlen madár sem hallik a csendben, ami ezt a reggelt megjelölné. A világegyetem utolsó reggelének szintelensége ez.

— Hova mégy?

Három hatalmas kőből őrhelyet épített egy katona, ahonnan minden irányba szemmel tarthatja az ellenséget. A katona haja egész fehér. A mellvédre egy háromcsövű fegyver támaszkodik tizenöt töltéssel.

— Vigyázz! Jólehet olyan, mintha elmentek volna, mégis itt vannak, egész közel. Abban a pillanatban, amikor a legkevésbé gondold, rád lőnek. Én itt a magam dolgát végzem. Látod? Ezek itt mind marokkóiak, akiket ma éjjel intéztem el. Ha átnézel a tulsó oldalra, akkor láthatod, hogy több, mint száz.

— Akarsz még töltényt? — kérdezi Viance értelmetlenül.

— Miért?

Viance ránéz:

— Gyere velem Driusba.

A katona ugyanazzal a különös arckifejezéssel felnevet:

— Én? Én nem tudok járni. Csak a térdemen tudok menni. R.-ből jöttem és a folyó partjára tettem. Az egyik lábam egészen megdagadt, a másik lábfejemet meg szétszakította a gránát. Ha te Driusba érsz, mondd meg nekik, ne féljenek, én kitarok itt és fedezem a visszavonulás utját.

— Melyik évfolyamból való vagy? Nagyon öregnek látszol.

— Éppen olyan öreg vagyok, mint te, 23 éves, káplár, további előléptetésre javasoltak és azután történt ez.

Viance emlékezni próbál. A századában volt valaki, aki hasonlított erre a katonára. De nem tud pontosan visszaemlékezni. Az emlékezés megerőltetése fáradtá teszi. Körülnéz. A táj elhagyatott, szinte minden halott a mieink közül való. Távol egy kutya vonit. Drius irányában bar-

na dombok láthatók s egy kék hegygerinc emelkedik az égnek. Viance folytatni készül az utját.

— Van vized?

— Azt hiszed, hogy én fiatal regruta vagyok? **Harminc** hónapja ebben szárazságban. Én? Vized?

A katona újból nevet. A nevetés nem a fogai mögül tör elő, hanem elakad a mellében a khaki ing mögött s csupán egy kis nyálat enged föl a szája szélére.

— Kell töltény? — kérdezi Viance **még egyszer.**

— Na jó, **adj egyet, de csak** egyet. **Éjjel a marokkóiak föltámad-**nak és idejönnek. Képzeld el, olyanok, mint az ökrök. Ez itt egy macska*, és a macskáknak hét élete van.

Anélkül, hogy az őrültet pontosan megértette volna, Viance egy töltényt ad neki s azután eliszonyodva folytatja az utját Drius felé tovább. Estére megérkezhet. Nem éhes, nem is érzi a gyomrát. S ha a nap nagyon is kinozza, úgy még a szomjuság sem akadályozza meg abban, hogy a táborba érjen. Alig tesz pár lépést előre, amikor megfordul és az őrült felé mondja:

— Tudod **mine gondoltok?** Itt valami **nagyon k**omoly dolog történt.

A másik súlyos határozottsággal válaszol.

— Mi történt volna? Á, fecsegés!

— Jó. A viszontlásásra.

Viance ismét folytatja az utját, bosszúsan és nyugtalanul.

Halottak, mindenütt halottak. A statisztikák később tizenkétezer halottat jelentenek. A holtak itt nem bűzlenek úgy, mint az annuáli árkokban, itt szabadabb a tér. Viance úgy nézi a halottakat, mintha semmi közössége se lehetne velük, mintha ennek a tájnak a természeti tüneményei közé tartoznának. A nap súlyosan fekszik a vállain. Viance folytatja az utját. A fegyverét úgy viszi, mint valami sétapálcát. A feje földetlen. Hol is hagyta a sapkáját? Micsoda vénség ül a csontjaiban! Megszokásszerűen betartja az elővigyázatosság rendszabályait. Minden árnyékot szemügyre vesz, minden útkanyarodót, mielőtt tovább megy. Tekintetével kilométer messzire kifürkészi az utat. Egy embert vesz észre, aki valami kövön ül, közel egy bokorhoz. Fegyveres? Nem. Olyan, mint valami katona. A nyugodt magatartása arra figyelmezteti, hogy ne féljen tőle. Itt úgy látszik a veszedelem már minden lehetőségét kimerítette. Már régen abszolút itt a csönd. Még egy lövést se hallani, egyetlen egy irányból sem. Ó, Drius! Remélhetőleg megérkezik oda. Driusba majd beledől, kimerülve az éhségtől, a vérvesztéségtől, a tetvektől, amik ép' oly nyugtalanítóak, mint a láz és a nap. Ám minden csapások ellen van egy gyógyszer, amely a megragadásig közel! A katona felé közeledik. A katona feláll és egy töltetlen revolvert mutat neki. A szeméi teli könnyekkel. Viancenak üveget nyújt ét, amely szinte egész teli valami világos sárga folyadékkal. Viance jólesően hajtja föl.

— Ez nem vizelet?

— Nem, ez sör.

Viance meglepetéssel néz rá. A férfin szintelen és piszkos katona-köpeny. A nadrágja szabása azonban kitűnő.

— Melyik **zászlóalj**tól vagy?

— Én tisz **vagyok.**

— Parancsára! Én R.-ből jövök. **Hol jelentkezzem?**

A tisz a vállait vonogatja és dadog:

* Macska — a marokkói-vezetők gúnyneve.

— Engem hagyj ki a játékból. Nekem mindegy.

Viance észreveszi a tiszt összeroncsolt lábát. Ez az ember nem nagyon sokat számíthat.

— A vállaimon viszem, addig amig tudom.

— Soha az életben! Te is sebesült vagy. Majd elkuszom én lassan, vagy pedig várok a csapatokra, amik Driusból jönnek.

Viance ránéz. A tiszt, amikor Driusról beszél, az ellenkező irányba mutat. Viance hirtelen, ingerülten közbevág:

— Drius nem ott fekszik, hanem a másik oldalon. Abban az irányban nem jutsz el Driusba.

Szándékosan tegezi. (Ez a kétségbeesés testvérisége.) Ebben a pillanatban megállapítja, hogy milyen reménytelen a tiszt helyzete; eddig nagy fáradtsággal titkolta, de most ezután a tegezés után már nem rejtegetheti tovább. Távolról egy lövés. A tiszt lassan sirni kezd. Viance, akit a sör felizgatott, ingerült:

— Te tiszt vagy? Te? A nyavalya vagy. **Valld be, levetted az uniformist, hogy ne lássák a rangfokozatodat.**

Hirtelen, egész valószerűtlenül, mint valami kísértet egy autó jelenik meg. A legnagyobb sebességgel rohan a rossz uton. A köveket szerte csapkodja. Pár lépésre tőlük fékez és Viance elébe szalad. A tiszt, kúszva, szintén megindul, szemeiben a remény sugara csillámlik fel. A kocsii megáll. Viance az autó hágcsójára lép.

— Parancsára, parancsnok ur!

A parancsnok aránylag még fiatal, arckifejezése szinte sötét. Az oldalán két bizalmatlan tiszt. A parancsnok fejmozdulattal kérdez. Viance zavarba jön.

— A második zászlóalj harmadik századából vagyok és R.-ből jövök.

Egy mozdulat félbeszakítja. Még közelebről lövések.

— Mi történik itt. Hol lőnek és mit csinál Silvestre tábornok?

— Őkegyelmessége, Silvestre tábornok ur öngyilkos lett.

A soffőr türelmetlen. A parancsnok és a tisztok előveszik töltött revolvereiket. Viance görcsösen a kocsii peremébe kapaszkodik. Pár összefüggéstelen közlést alig sikerül kidagognia. A parancsnok:

— Jó. Jól van.

És visszalöki. A kocsii megindul.

Viance a szemeivel könnyörög és dadog.

— A soffőr mellett egy hely még szabad. Három helyen sebesültem, parancsnok ur.

Ennek ellenére a parancsnok újból visszalöki. S hogy Viance még mindig az autó hágcsóján áll, a parancsnok dühöngve a revolver agyával rá üt. Viance mögött a tiszt káromkodik. Viance a hágcsóról az utra esik, miközben eltöri az egyik ujját. A kocsii nekilendül, a motor nagy lármába csap. A tiszt dühöngve, reménytelenül kapja ki a fegyvert Viance kezéből és három lövést ad le a kocsira, amely méginkább meggyorsítja futását. A tiszt gyalázkodásokba tör ki. Viance megpróbálja az ujját mozgatni, kéri a fegyverét, megvonogatja a vállát és odébb áll, miközben arra gondol: a parancsnok megvert, mi a fenének is állottam szóba velem!?

*

Végül Viance megérkezik a tábori kórházba. Hatalmas fedett udvarba ér. Fent a lépcsőn egy nővér áll, lejön eléje.

— Mit, akar, mit keres?

— Tábori kórház ez?

- Igen, mit akar?
- Sebesült **vagyok**.
- Hát a zászlóaljnál nincs tábori gyógyszerár?
- Van, de a zászlóaljjal együtt elveszett.
- Mit mond, honnan jön?
- Annualból.
- Szent isten. Jöjjön ~~be~~. **Röszszul érzi magát?** Felköltsem a szolgálatos orvost?

Viance egy kis levegős, kevéssé butorozott szobába lép, amely különösképpen szülővárosa polgármesteri hivatalára emlékezteti, ahol alkalmasnak minősítették. Egy fiatal kövér altiszt nézi fürkészve.

— Hol a baj?

Viance megmutatja neki megdagadt bal karját. Egy másik szobába lépnek, ahol nagyon sok a tányér, a fehér törülköző és a pohár. Viance meztelenre vetkőzik és megnézi magát a tükörben. Egy csontváza hasonlít. A bordái árnyékot vetnek a testére. Csipői: két mély luk. A betegápoló megvizsgálja és kérdéseket tesz föl. Viance feleletei azonban nem elégitik ki. A feleletek nagyon is rövidek és nagyon is pontatlankok.

— Éhség, ó **igen, hát** azzal nem volt semmi hiba. Természetesen Annualban... azt hiszem a Monte Arruion az ellenség megadta magát. Nem mentem oda, hanem körben egy nagy ivet tettem meg, nem tudtam nézni... ahogy a legyek... azt is gondoltam, hogy nem halok meg a sebeimben...

A betegápoló azt mondja, hogy szerencséje volt, mert a golyó a vállán csak egy darab hust szakított föl és nem ment mélyebben s a térd sebe sem mély. Mindenesetre ahhoz, hogy meggyógyuljon tizennégy napi szolgálatmentesség szükséges. A betegápoló kötésekkel látja el s a hasába valami fekete folyadékot fecskendez. Erre ismét érzi a pulzusát. Gondosan dezinficiálják. Viance úgy érzi, mintha égő fadarabok húzódnának meg a kötés alatt. A klinikát a kegyes nővér kíséretében hagyja el, aki megállítja és bemegy a konyhába, ahol egy jó csésze tejeskávét készít neki, azután az udvarra vezeti s elakarja bocsájtani.

- Hol alhatom?
  - Van igazolványa az ezredétől?
  - Nincs.
  - Akkor **nem maradhat** itt. Akkor vissza kell mennie **ezredéhez**
- mondja a kis nővér korrekt, meggyőző közönyösséggel.
- De hiszen az az ördög. már tiz napja nem aludtam, szinte semmit sem ettem, én sebesült vagyok! Gondoljon az anyjára, kedves nővér, hát csak van egy fölösleges ágyuk.

— Igen, de hogy állithatunk ki magának bizonyítványt, ha magának semmiféle igazolványa sincs az ezredétől. Ez lehetetlen. Hisz ez nem én tőlem függ. Már épp eleget tettem magáért, amikor bekötötték. Nem tartozunk minden embert, aki ide jön, bekötözni. Azért vannak az ezredeknek ambulanciái. Ennek ellenére mi nem nagyon igazodunk a formalitásokhoz.

Anélkül, hogy odahallgatna, Viance dühöngve megy tovább. Miután pár lépést ment, megáll.

— Nagyon köszönöm!

Édeskés hangon válaszol a nővér:

— Köszönje meg az istennek.

Az uccán Viancet kétségek ragadják meg. Ez az eset jobban kihozta a sodrából, mint bármi, ami eddig történt vele. Az előtte levő nagy

téren két kantin áll, amelyek bizonyára a kórházból élnek. Szívesen be-
térne valamelyikbe, de nincs egy vörös vasa sem. Sem az okát, sem az
energiáját nem találja a tiltakozásnak. A tenger felől lágy, friss szél fúj.
Viance egész a csontjaiig merev. A tetvek harapják, a sebek égetik.
A tejeskávé azonban erős volt, a friss tej fölének jó ízét érzi. Leül az ut
szélire. Bódéjából egy őrszem tart feléje:

— Mit csinálsz itt? — kérdezi Viance. — Vársz valakit?

— **N e m** válaszol. Válasz nélkül azután, hogy valamit mondjon, mi
közben a vállát felhuzza: — hideg van, mi?

— Gyere az őrségre, akarsz?

Viance feláll. Mély hálával fogadja el ezt a meghívást. Milyen fel-
foghatatlan mindez. Nyomorult élet. Önfejjű emberek, akik csak a sza-
bályzataikat ismerik, a nagy igazságot azonban nem, amit ő — ő — végre
megpillantott s amit az uniformis mögé rejtettek el, a parádé és a szép
szavak mögé, mint patriotizmus, fegyelem, vitézség.

Az őrmester uniformisa ragyog, az ajtóban valami lármára visszafor-
ditja a fejét. Nyers hangok:

— Tizenhat.

— Tizenöt.

— Nem, tizenhat, ez itt ^{lesett.}

M E N E K Ü L Ő K

Irta: MANUEL AZANA

**Manuel Azana, a spanyol köztársaság jelenlegi elnöke és a spanyol
népfront egyik kimagasló alakja, igen jelentős író, aki a híres Ateneo-
kör, a 19. és 20. századi nagy eszmei és politikai küzdelmek e központjá-
nak szabadelvű szellemiségét képviseli. Azana irodalmi munkái közül
kiválik gyermekkori visszaemlékezése, a Testvérek kertje, mely remeke
a tiszta és tömör kasztíliai prózájának s egy színműve, a Korona, mely-
nek szenvedélyes és szaggatott tömörsége annyira jellemzi Azana egyé-
niségét. — Következőkben a Korona egyik jellegzetes részletét közöljük.**

(Hegyi tisztás. Éjfél, tiszta csillagos ég. Az előtér sarkában tűzra-
kás pislákol. Mikor a függöny felgördül három favágó alszik a földön el-
nyulva, lábbal a tűznek. Csönd. A színpad mélyéből, a tűzrakással szem-
közti sarokból belép *Diana* és *Lorenzo*. Diana lovaglórúhában, korbács-
csal a kezében. Lorenzo katonásan öltözve, térdnadrág, felleghajtó kö-
peny, magasszárú csizma és szőrmés sapka. Az egész öltözet igen kopot-
tas...)

LORENZO: Próbára teszem ezeket a színlelőket. (Nesztelenül köze-
ledik az alvókhoz. Egy lépésre tőlük revolvert ránt.)

1. FAVÁGÓ: Ki jár itt?

2. FAVÁGÓ: Mi az, mi történik itt?

3. FAVÁGÓ: Ejnye az ördögbe! Micsoda...! (Bárgyún visszatántorod-
nak.)

LORENZO: Ne féljétek. Barátok vagyunk.

1. FAVÁGÓ: Barátok... és te revolverral zavarod fel a szegényem-
bert álmából? Tedd félre a fegyvert, kár a fáradságért!

LORENZO: Kelj fel, aztán beszélünk.

1. FAVÁGÓ: (Sietve feltápászkodik.) No, mi a baj?

LORENZO: Kik vagytok ti, hogy itt a szabadban alusztok?